

1. Варій М.Й. Психологія особистості. Навч. посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2008. 592 с.
2. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. Навч. посібник. Київ. МАУП. 2000. 256 с.
3. Психологія особистості: Хрестоматія. Навч. посібник. О.Б. Мельничук, Р.Ф. Пасічняк, Л.М.Вольнова та ін. Київ. НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 532 с.
4. Столяренко О.Б. Психологія особистості. Навч. посібник. Київ. Центр учбової літератури. 2019. 280 с.

Олена СЕРГІЄНІ,
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри психології та педагогіки
Карина ЖИЛА,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ У КОНФЛІКТНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ

Дана робота присвячена вивченню гендерних ролей та їх впливу на стратегії поведінки підлітків в конфліктній ситуації. Актуальність даної роботи полягає у відносно невеликій кількості робіт, присвячених досліджуваній темі. Інформація про взаємозв'язок стилю поведінки в конфлікті та гендеру необхідна людям різних професій – вихователям, учителям, психологам, а також всім тим, хто має справу з підлітками. Отримані дані служать проміжним етапом в докладніших дослідженнях конфліктів, що дозволить поглянути на проблему з нових сторін і сприятиме поліпшенню процесу управління конфліктними ситуаціями в підлітковому віці. Сучасні дослідження особливостей підліткового віку відзначають високий рівень конфліктної поведінки в сім'ї, а також як в умовах шкільної взаємодії учнів, так і в педагогічному процесі. Вчені доводять, що підлітки не вмюють вирішувати виникаючі міжособистісні конфлікти, які часто характеризуються деструктивними тенденціями.

Термін «конфлікт» походить від латинського слова *conflictus* – зіткнення. У широкому сенсі конфлікт можна визначити як "граничне загострення протиріч інтересів, позицій, думок або поглядів опонентів, або суб'єктів взаємодії". А.Г. Ковальов визначає конфлікт як «протиріччя, що виникає між людьми в зв'язку з вирішенням тих чи інших питань соціального й особистого життя». При цьому, на думку автора, конфлікти виникають в тому випадку, коли протиріччя зачіпають соціальний статус особистості або

групи, матеріальні або духовні цінності людей, престиж і моральну гідність особистості.

У роботі були використані психодіагностичні методики:

1. Методика «Маскуліність – фемінність» С. Бем (спрямована на виявлення психологічної статі);

2. Тест опису конфліктної поведінки К. Томаса в адаптації Н. В. Грішиної (виявляє особистісну схильність до конфліктної поведінки).

Гендерні ролі – це ті моделі поведінки, які приписуються суспільством для тієї чи іншої статі. З одного боку, це є позитивним явищем, бо саме гендерні ролі визначають, як має бути, до чого варто прагнути, що правильно, а що неправильно. Вони допомагають уникати хаосу в суспільстві, але за таких обставин гендерні ролі надають не просто стримуючий вплив на поведінку окремих індивідів, а й згубний вплив на розвиток особистості. Часто саме внаслідок обмеження гендерними ролями людина не має можливості розкрити свою індивідуальність.

Психологами помічено, що висока фемінність у жінок і висока маскуліність у чоловіків зовсім не є гарантією їх повного психічного благополуччя. Так, наприклад, висока фемінність у жінок часто може збігатися зі зниженою самоповагою і високим рівнем тривожності. Високомаскулінні чоловіки також виявилися більш тривожними, менш впевненими в собі, а також менш здатними до лідерства, хоча коли вони були підлітками, то мали таку упевненість і були цілком задоволені своїм становищем серед однолітків.

Гендерний конфлікт – це взаємодія і психологічний стан, в основі якого лежить суперечливе сприйняття гендерних цінностей, відносин, ролей, що призводить до зіткнення інтересів і цілей. Гендерний конфлікт обумовлений протиріччям між нормативними уявленнями про риси особистості та особливості поведінки чоловіків і жінок і неможливістю або небажанням особистості і групи людей відповідати цим уявленням.

Наприклад, на ідею гендеру (гендерних відмінностей) сильно вплинув марксизм: виявилися важливі уявлення про експлуатацію і нерівності в інтерпретації положення жінок, їх другорядних ролей на відміну від першорядних ролей чоловіків в сім'ї та суспільстві. З іншого боку, на ситуацію розподілу гендерних ролей вплинув психоаналіз З. Фрейда. Наприклад, ідея про те, що засвоєння зразків жіночності і мужності і їх нерівність відбувається в процесі раннього психосексуального розвитку через відносини з матір'ю і з батьком (Едипів комплекс та комплекс Електри), тобто через певного роду культурні та символічні структури, а не виникає буквально з біології статі.

Переважаючим типом гендерної ролі і у дівчат, і у хлопців є андрогінний тип (30% і 40% підлітків відповідно). Вони поєднують в собі все краще, що є у їхніх однолітків з маскуліним і фемінним типом. Такі дівчатка і хлопчики володіють великим набором реакцій статево-рольової поведінки і успішно запроваджують його в життя в залежності від конкретної ситуації, що склалася.

Їм притаманна висока пристосованість, гнучкість, самоконтроль, впевненість в собі, відсутність яскравих агресивних і депресивних реакцій, м'якість, стійкість в міжособистісних контактах. Все це сприяє їх ефективності та успішності як у всіх сферах суспільного життя, так і в особистісних відносинах.

33% хлопців мають маскулінний тип гендерної ролі. Підлітки маскуліного типу характеризуються найбільшою виразністю наступних якостей особистості: незалежність, наполегливість, владність, схильність захищати свої погляди, честолюбство, здатність до лідерства, схильність до ризику, аналітичний склад мислення, віра в себе, самодостатність. Такі підлітки відрізняються великою самоповагою в цілому, більш високою самооцінкою своїх досягнень і власної зовнішності, але при цьому вони можуть проявляти різко виражені домінують-агресивні схильності в спілкуванні, відсутність емпатії і чутливості.

25% дівчат відноситься до фемінного типу. Підліткам з таким типом гендерної ролі в більшій мірі властиві такі якості: скромність, ніжність, відданість, сором'язливість, емпатія, здатність заспокоїти, теплота, м'якість, довірливість, любов до дітей.

Проведене дослідження дало змогу встановити те, що у дівчат переважна стратегія поведінки в конфліктній ситуації – це пристосування, а у хлопців – суперництво. Це можна пояснити тим, що хлопчикам в підлітковому віці зазвичай властиві прояви агресивності, домінуютьності і впертості, а дівчатка ж більш миролюбні, для них важливіше зберегти міцні взаємини з оточуючими, а не домагатися своїх особистих цілей.

Підлітки, які вибирають стратегію поведінки суперництва в конфліктній ситуації, прагнуть наполягти на своєму за допомогою відкритої боротьби за свої інтереси, вони займають жорстку позицію в разі опору. Для них будь-яка конфліктна ситуація сприймається як питання своєї перемоги або своєї поразки. Така стратегія зазвичай застосовується, коли спрямованість підлітків на власні інтереси значно перевищує інтереси іншого боку, тобто свої інтереси для них вище, думка інших їх не цікавить. Цю модель можна вважати деструктивною, тому що при цій стратегії часто вдаються до використання методів влади, сили закону, зв'язків, авторитету, а також з'являється можливість повторення спалахів конфлікту в подальшому через погіршення взаємин конкурентів.

Підлітки, які вибирають стратегію пристосування, вважають за краще поступатися іншій людині і, не намагаючись відстоювати власні інтереси, власну точку зору, приносять їх в жертву заради інтересів і точки зору протилежного боку. Підліток намагається не допустити прояву ознак конфлікту, закликаючи іншого до солідарності. Все це виражається в ухиленні від обговорення будь-яких спірних питань, в згоді з пропонованими вимогами і претензіями. При цьому ними часто може ігноруватися проблема, яка лежить в основі їх конфлікту. В результаті може тимчасово наступити «затишшя»,

коли негативні емоції не проявляються, але поступово накопичуються. Рано чи пізно невирішена проблема і накопичені негативні емоції виходять назовні і призводять обидві сторони до конфлікту, наслідки якого можуть виявитися руйнівними. Також дана стратегія в деяких випадках може бути визнана раціональною, якщо предмет розбіжностей має для підлітка меншу цінність, ніж взаємини з суперником.

Також як дівчатка, так і хлопчики часто вибирають стратегію компромісу в конфліктній ситуації. Таким підліткам характерне прагнення до взаємних поступок, взаємовигідних угод, створень умов для задоволення інтересів протилежних сторін. Але прийняття точки зору іншої сторони відбувається лише до певного ступеня та існує ймовірність того, що через деякий час виявляться й руйнівні наслідки такого компромісного рішення через незадоволеність «половинчастими рішеннями». Тому конфлікт в такій змінній формі може виникнути знову через те, що проблема, яка спричинила його, залишилася невирішеною [3, с. 688].

Аналіз різних теорій і підходів дозволяє звести основні положення сучасної теорії гендерної соціалізації до наступного:

- чоловіки і жінки виростають в різних соціально-психологічних умовах;
- ці умови мають вирішальний вплив на подальше функціонування чоловіків і жінок: у чоловіків виникають конфлікти (проблеми) в сфері сімейної самореалізації, а у жінок – у сфері професійної самореалізації. В процесі диференційованої за статтю соціалізації у особистості формуються уявлення про себе, які обмежують її можливості [1, с. 360; 2, с. 248].

У конфлікті чоловіки і жінки ведуть себе по-різному. Досить багато моделей поведінки, якщо не всі, закладаються в ранньому дитинстві. У свідомості суспільства є деякі стереотипні моделі поведінки в конфлікті чоловіків і жінок. Більшість концепцій гендерних особистісних конфліктів (рольовий конфлікт працюючої жінки, екзистенційно-гендерний конфлікт, конфлікт боязні успіху тощо) сформувалися на основі добре відомих теоретичних психологічних і соціологічних орієнтацій. Рольові теорії, розроблені в інтеракціоністському напрямі, використовуються для пояснення причин рольових гендерних конфліктів. Рольовий конфлікт працюючої жінки – яскравий приклад міжролевого особистісного конфлікту, що виявляється як зіткнення традиційних нормативних вимог до рольової поведінки жінок і реальної ситуації їх життєдіяльності. Рольовий конфлікт – це соціальна ситуація, в якій від одного і того ж індивіда очікуються несумісні один з одним рольові дії.

Маскуліність характеризується наявністю типово чоловічих рис, до яких традиційно відносяться такі як незалежність, наполегливість, домінантність, агресивність, схильність до ризику, самостійність, впевненість у собі тощо.

До типово жіночих рис традиційно відносяться такі: поступливість,

м'якість, чутливість, сором'язливість, ніжність, сердечність, здатність до співчуття, співпереживання та інші. Соціальні стереотипи фемінності менше стосуються статевих сторін особистості і успішності ділової кар'єри, але при цьому приділяють значну увагу емоційним аспектам.

Андрогінність, яка в сучасних умовах домінує в частоті сформованості, відповідно до існуючих уявлень індивід не обов'язково є носієм чітко вираженої психологічної маскулінності або фемінності. В особистості можуть бути на рівних засадах представлені істотні риси як маскулінного, так і фемінного типу. При цьому звертає увагу на те, що у андрогіна ці риси представлені одна гармонійно і одна взаємодоповнено. Вважається, що така гармонійна інтеграція маскулінних і фемінних рис підвищує адаптивні можливості андрогінного типу. При цьому велика м'якість, стійкість в соціальних контактах і відсутність різко виражених домінантно-агресивних тенденцій в спілкуванні ніяк не пов'язані зі зниженням впевненості в собі, а навпаки, проявляються на тлі збереження високої самоповаги, впевненості в собі і самоприйнятті. Андрогіни не поступаються маскулінному типу ні за рівнем самоповаги в цілому, ні за рівнем самооцінок академічних досягнень і власної зовнішності (фізичне Я).

Таким чином, при прогнозуванні поведінки в конфліктній ситуації необхідно враховувати характер гендерної ролі.

1. Щотка О.П. Гендерна психологія. Навчальний Посібник. Курс лекцій та практикум. Ніжин: 2019, 360 с.

2. Ткалич М.Г. Гендерна психологія. Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2011, 248 с.

3. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: «Центр учбової літератури», 2008, 688 с.